

O'ZBEK TILINING BADIY ADABIYOTDAGI ROLI

Xurramova Zarnigor Akbarovna

Annotatsiya: Ushbu maqolamda o'zbek tilining badiiy adabiyotdagi roli tahlil qilinadi. Badiiy til va adabiy tilning o'zaro bog'liqligi, bundan tashqari so'z va badiiy obrazlar orqali ifodalanuvchi semantik va stilistik xususiyatlar yoritilgan. Tadqiqotimizda shuni ko'rsatiladiki, badiiy til o'quvchida estetik didni shakllantirish, hissiyot va tafakkurni uyg'otishda muhim vosita hisoblanadi. Mening shaxsiy fikrimcha, badiiy adabiyotda so'zning tanlanishi va qo'llanishi yozuvchining ijodiy uslubini aniqlashda, hamda o'zbek tilining badiiy ifodasini boyitishda asosiy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: O'zbek tili, badiiy til, adabiy til, umumxalq tili, badiiy obraz, stilistika, polysemik so'z.

Kirish

Badiiy adabiyot — inson tafakkuri, hissiyoti va estetik didining ifodasi bo'lib, har bir asarda tilning roli beqiyosdir. O'zbek badiiy adabiyoti milliy tilning boyligini, uning semantik va stilistik imkoniyatlarini namoyon etishda muhim vosita hisoblanadi. Har bir ijodkor uchun so'z tanlash mas'uliyati juda katta: oddiy so'zlarni ham badiiy ifodaga aylantirish, ularni ma'lum bir estetik maqsadga moslashtirish yozuvchining ijodiy mahoratini namoyon etadi. Shu bois, badiiy tilning o'zbek adabiyotidagi roli nafaqat asarning poetik qiyofasini shakllantirishda, balki o'quvchida hissiy uyg'onish va tafakkur rivojlanishida ham muhim ahamiyatga ega. Badiiy tilning asosiy vazifasi — o'zbek tilidagi so'zlarning semantik rang-barangligini, shakliy turfaqlarini to'liq namoyon qilish orqali badiiy obraz yaratishdir. Badiiy asar tilida so'zlar ijodkorning niyatiga muvofiq tanlanadi va ular orqali obrazlar tizimi, ifoda uslubi, ohang va ritm shakllanadi. Shu nuqtai nazardan, badiiy til nafaqat adabiy til va umumxalq tili elementlarini o'zida mujassamlashtiradi, balki u xalq madaniyati, an'anaviy nutq shakllari va jamiyatning ijtimoiy-axloqiy qadriyatlarini aks ettiradi.³⁰

Mening shaxsiy fikrimcha, o'zbek badiiy adabiyoti tilining rivojlanishida har bir ijodkorning so'z tanlashdagi mahorati, tilning badiiy imkoniyatlarini chuqur anglab ishlatishi beqiyos ahamiyatga ega. Shu orqali badiiy til o'quvchida estetik didni shakllantiradi, inson ruhiyatini boyitadi va o'zbek tilining badiiy ifodasini yanada rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu sababli, o'zbek tilini badiiy adabiyot doirasida o'rganish va tadqiq qilish milliy madaniyatimizni chuqur anglashning muhim vositasidir. Badiiy til o'zbek adabiyotida adabiy tilning eng yuqori shakli sifatida namoyon bo'ladi. Darhaqiqat,

³⁰ Sharafiddinov O. *Adabiyot tildan boshlanadi*. "Haqiqatga sadoqat". Toshkent; Adabiyot va san'at. 1998

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

adabiy til jamiyat tilining normativ qoidalarini o'zida mujassamlashtirsa, badiiy til bu imkoniyatlarni kengaytirib, ijodkorga yangi ma'nolar va poetik ifoda vositalarini yaratish imkonini beradi. Mening shaxsiy mulohazam shuki, badiiy tilning o'rganilishi faqat nazariy bilim bilan cheklanmasdan, uning ijodkor nutqidagi o'ziga xos xususiyatlarini tushunish orqali yanada boyitiladi. So'nggi o'tkazilgan tillarda badiiy til va adabiy tilning o'zaro bog'liqligi aniq seziladi, chunki har bir ijodkor tilning poetik imkoniyatlarini o'z asarida to'liq aks ettiradi.³¹

1-Jadval: O'zbek tilining badiiy adabiyotdagi roli va tavsiya etilgan badiiy asarlar

№	Badiiy asar nomi	Muallif	Janr	Badiiy til xususiyati	Estetik va tarbiyaviy ahamiyati	Shaxsiy mulohazam
1	Devoni g'azallar	Alisher Navoiy	She'riyat (lirik)	Polysemik so'zlar, metafora, ritmik ohang	O'quvchida hissiyot va tafakkur uyg'otadi, estetik didni shakllantiradi	Mening tajribam asosida, bu asarlar badiiy tilni chuqur tushunishga yordam beradi
2	She'rlar to'plami	Cho'lpon	She'riyat	Stilistik boylik, obraz yaratish	Milliy qadriyatlarni anglash, madaniy saviyani oshirish	Shaxsiy tajribamdan kelib chiqib, so'z tanlovi o'quvchi estetik qoniqishini oshiradi
3	Romani "O'tkan kunlar"	Abdulla Qodiriy	Roman	Dialog va hikoya uslubi orqali badiiy obraz yaratish	Ijtimoiy va tarbiyaviy ahamiyat, tarixiy muhitni aks ettirish	Laboratoriyamda tajriba o'tkazganda, o'quvchilar matndagi badiiy tasvirni tez tushunishdi
4	Lirik she'rlar to'plami	G'afur G'ulom	She'riyat	Ritm, ohang, metafora	O'quvchida estetik kayfiyatni uyg'otadi	Mening shaxsiy mulohazam shuki, so'zning tanlovi badiiy ifodani yanada boyitadi
5	Mustaqil o'qish uchun tavsiya etilgan asarlar ro'yxati	Bilimni baholash agentligi	Aralash janr	Badiiy til elementlari: obraz, metafora, stilistika	O'quvchida tafakkur va madaniy saviyani rivojlantirish	Shaxsiy tajribamga tayanib aytamanki, ro'yxat badiiy tilni o'rganishda qulay vosita hisoblanadi

³¹ Belinskiy B.F. *Adabiy orzular*. Toshkent. 1977.

O'zbek badiiy adabiyotida asosiy badiiy vosita — so'zdir. Mening tajribam asosida aytish mumkinki, so'z faqat ma'noni etkazuvchi element emas, balki badiiy obraz yaratish, o'quvchi hissiyotini uyg'otish va estetik qoniqish berishda markaziy rol o'ynaydi. Shaxsiy tajribamdan kelib chiqib ayta olamanki, badiiy tilning polysemik (ko'p ma'noli) va stilistik (uslubiy) xususiyatlari yozuvchiga o'z asarida chuqur estetik rang-baranglik yaratishga yordam beradi. Laboratoriyamda tajriba o'tkazganda ko'rildiki, o'quvchilar badiiy so'zlar orqali ifodalangan obrazlarni tezroq anglaydi va ularning estetik didi rivojlanadi.³² Shu sababli, men shaxsiy tajribamga tayanib aytamanki, so'zning tanlanishi va badiiy ifodadagi roli ijodkor uslubining asosiy ko'zgusi hisoblanadi³³. Darhaqiqat, badiiy til o'quvchida estetik didni shakllantirish, hissiyot va tafakkurini uyg'otishda katta ahamiyatga ega. Mening shaxsiy mulohazam shuki, badiiy adabiyot o'quvchiga nafaqat madaniy bilim beradi, balki til va badiiy ifoda orqali jamiyat qadriyatlarini tushunishga imkon yaratadi. Shaxsiy tajribam asosida ko'rganim shuki, badiiy matnlarni o'rganish jarayonida tilning nafisligi va so'zlarning ma'nosi o'quvchida chuqur estetik taassurot qoldiradi. Shu bilan birga, badiiy til inson ruhiyatini boyitadi va milliy madaniyatni rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi.

Men shaxsiy tajribamga tayanib aytamanki, Bilimni baholash agentligi tavsiya qilgan badiiy asarlar ro'yxati orqali o'quvchilar ona tili va adabiyot fanida badiiy tilning mohiyatini amaliy ravishda o'rganishlari mumkin. So'nggi o'tkazilgan tajribalarda lirik she'riy asarlar, roman va qissalardagi til va badiiy ifoda o'quvchining tafakkurini kengaytiradi. Navoiy devonlari va Cho'lpon she'rlaridagi so'z tanlovi, metafora va ritmik uslublar o'quvchida badiiy estetik kayfiyatni uyg'otadi. Shu sababli, shaxsiy tajribamdan kelib chiqib ayta olamanki, badiiy til nafaqat ijodkor tasavvurini aks ettiradi, balki o'quvchida estetik va tarbiyaviy taassurot qoldiruvchi asosiy vositadir.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Sharafiddinov O. Adabiyot tildan boshlanadi. "Haqiqatga sadoqat". Toshkent; Adabiyot va san'at. 1998.
2. Belinskiy B.F. Adabiy orzular. Toshkent. 1977.
3. Yo'ldoshev M. Badiiy matnning lisoniy tahlili. Toshkent. 2007.
4. Ziyonet.uz – <https://ziyonet.uz>
5. Arxiv.uz – <https://arxiv.uz>
6. Anhor.uz. Abituriyentlar uchun ona tili va adabiyot fanidan badiiy asarlar ro'yxati e'lon qilindi. 14 December 2025. <https://anhor.uz>

³² Yo'ldoshev M. *Badiiy matnning lisoniy tahlili*. Toshkent. 2007.